

УДК 140.8:316.6](=161.2) ”364”

Денис Рожков,*студент 3-го курсу факультету гуманітарних технологій ЧДТУ,
освітня програма «Політична філософія»***Олександр Мартинов,***студент 4-го курсу факультету гуманітарних технологій ЧДТУ,
освітня програма «Політична філософія»***Вікторія Даценко,***канд. філос. наук, доцент кафедри філософських і політичних наук,
Черкаський державний технологічний університет*

ЗМІНА СВІТОГЛЯДУ УКРАЇНЦІВ У ВОЄННИЙ ЧАС (соціально-економічні проблеми)

Згадуючи про становище нашого народу в сьогоденні, ми зазнаємо впливу від війни. Криза охопила світогляд людей, змінюючи їх парадигму існування. Стан війни для сучасних цивілізованих суспільств – це незвична екзистенційна ситуація, яка пропонує нову мораль, нові способи реагування на подразники та на цілком побутові речі. Люди були змушені покидати свої рідні землі та евакуюватися з місць бойових дій. За таких умов волонтерство та інформаційна безпека стали важливим атрибутом для українського суспільства. Розглядається аналіз та власне соціологічне дослідження соціально-економічної складової, інфобезпеки населення, волонтерства та освіти під час воєнного стану. Поглиблення соціально-економічної проблематики має неабияке значення для нашої культури та цінностей.

Ключові слова: економіка, освіта, волонтерство, воєнний стан, міграція, Україна, інфобезпека, світогляд.

24 лютого 2022 року російський агресор розпочав повномасштабний наступ на територію України, російські війська атакували кордони українських областей, які межують з країною-ворогом. Наслідком цього стало запровадження воєнного стану о 05.30 по всій території України. Президент підписав Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1], який був затверджений Верховною Радою України.

Війна спричиняє серйозні негативні наслідки в усіх сферах діяльності, зокрема і в соціально-економічній. Через обстріли та бомбардування агресорами зруйнована більша частина критичної інфраструктури та підприємств, місцями цілі регіони не мають змоги налаштувати відновлення працездатності цих та інших установ. Люди були змушені покидати свої рідні землі та евакуюватися з місць бойових дій. За таких умов волонтерство та інформаційна безпека стали важливим атрибутом для українського суспільства.

Такий стан справ поставив нам важливе питання: як змінилося економічне становище, життя та добродійність у людей? Актуальність статті полягає в аналізі цих питань та їх взаємодії один з одним.

Питанням дослідження економічного стану займалися Костьов'ят Г. І., Куриліна О. В., Гавриленко А. С., Казюка Н. П., Шекета Є. Ю., Багрій К. Л. та Касперович Ю. В. Аналітикою та організацією освітнього процесу займалися Шевчук І. Б., Шевчук А. В. Удалова О. Ю., Дзюбинська Х. А., Ревка Т. О., та Ульянов О. І. Проблеми та перспективи розвитку волонтерства в Україні та світі досліджували Сидоренко С. В., Козачук М. Б. та Котелевець А. М. Глибоке вивчення інфобезпеки посилювали теоретичними і практичними знаннями Котерлін І. Б., Якубівська Ю. Є., Залєвська І. І. та Удренас Г. І.

Мета статті – розкриття ставлення українців до зміни їх фінансового стану, інфобезпеки населення та волонтерської діяльності під час війни.

Повномасштабна російська інтервенція в Україну, яка розпочалась 24.02.2022, стала початком кризи в усьому світі – як економічної, міграційної, так і світоглядної. Проте зрозуміло, що українське суспільство опинилося в епіцентрі зсувів світоглядних парадигм. Стан війни для сучасних цивілізованих суспільств – це незвична екзистенційна ситуація, яка пропонує нову мораль, нові способи реагування на подразники та на цілком побутові речі. Стан війни вимагає від суспільства консолідації, рафінування інформаційного простору, навичок самоорганізації та економічної грамотності. Подібні екзистенційні злами інспірують появу нових проблематик та інтенсивні дослідження в уже існуючих галузях і дисциплінах, але враховуючи нові умови та прогнозовані виклики.

Цікавість до соціально-економічної складової в дослідженні впливу війни на життя українського суспільства спричинена усвідомленням важливості фінансового стану, тобто матеріальних чинників на вищу, духовну ланку життя людини. Для прикладу розглянемо піраміду Маслоу, де перші сходинки – базові фізіологічні потреби: їжа, вода, тепло, відпочинок, безпека та комфорт, друга сходинка: соціалізація та визнання, третя – самоактуалізація. Згідно з Маслоу вищі сходинки піраміди (соціальні потреби, визнання, самоактуалізація) будуть цікавити людину лише після задоволення фізіологічних, матеріально-прикладних потреб. Таким чином, вплив матеріальних потреб та інтересів і можливість їх задовольнити є фундаментальним рушієм діяльності людини. Стан війни унеможливорює отримання іноді навіть базових потреб, що спричиняє соціально-економічну дестабілізацію.

Попри весь песимізм, викликаний військовими діями, спираючись на результати П'ятнадцятого загальнонаціонального опитування в умовах війни, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» 23-24 липня 2022 р., маємо оптимістичні результати, пов'язані з оцінкою вектора справ в Україні. 73 % опитаних вважають, що справи в Україні рухаються у правильному напрямку, 12 % – мають протилежну думку, ще 15 % – не змогли оцінити. На заході

України респонденти відносно краще оцінюють власне економічне становище, але загальний економічний стан України за останні півроку оцінюється без змін – негативно, хоча опитані очікують на покращення власного фінансового стану. Відносна більшість (57 %) готова продовжувати працювати навіть у разі зменшення заробітної плати, 40 % готові шукати нову роботу. Серед останніх переважно молодь. Серед працюючих домінує впевненість у збереженні свого робочого місця у наступні півроку (переконані у цьому 83 %). Не впевнені 11 %. Найбільше останніх серед тих, чия зарплата зменшилася більше ніж на 50 %. Майже удвічі зросла кількість бажаючих розпочати власний бізнес: сьогодні 45 % хотіли б зайнятися підприємництвом, 9 % вже мають власну справу, 46 % не мають такого бажання. Мешканці заходу, молодь, більш забезпечені, чоловіки, зайняті у приватному секторі і мотивовані на успіх більшою мірою виявляють бажання зайнятися власною справою [2].

Однак важливо також наголосити, що під час військових дій Україна несе втрати в людському потенціалі: безпосередні жертви російської агресії та біженці, економіка держави страждає через знищення, закриття та релокацію бізнесу за кордон. Науковець З. Герасимів, розглядаючи економіку в умовах війни, пише: «Близько 30 % підприємств припинили свою роботу, ще близько 45 % частково працюють, що, в свою чергу, значною мірою вплинуло на надходження до бюджету. Багато підприємств переїхало в західні регіони країни і відновлюють свою роботу. Щоб запобігти дефіциту бюджету, необхідно максимально сприяти відновленню роботи бізнесу, забезпечити податкові пільги для підприємців в умовах військового стану» [3, с. 11]. Посилаючись на оцінку НБУ, Україна під час війни щотижня втрачає близько 50 млрд гривень, не рахуючи витрат від руйнувань [4].

Отже, питання відновлення економіки є однією з найважливіших проблем для українського суспільства, яку кваліфіковано розглядали Г. І. Костюк, О. В. Куриліна, А. С. Гавриленко. У статті «Шляхи відновлення національної економіки в умовах воєнного стану» вони стверджують, що наразі працює лише половина економіки, а саме ті сектори, що забезпечують фундаментальні потреби суспільства: опалення, електропостачання, медичні послуги, виробництво та постачання товарів базового користування, а багато підприємств перелаштовуються на потреби військового сектору та й сам бюджет країни орієнтований на оборону, а отже, менше коштів виділяється на інші суспільно важливі аспекти. Дослідниці також наголошують на цікавому досвіді Південної Кореї у відновленні економіки після війни, цілями якої були: «посилення ключових галузей промисловості; зменшення безробіття; розробка ефективної управлінської методики; здійснення заходів, спрямованих на збільшення рівня експорту, що означало посилення конкурентоспроможності південнокорейських товарів та підвищення продуктивності праці» [5]. Методом досягнення цих цілей були: централізація управління, масштабна націоналізація, перехід банківської системи до рук держави та елементи планової економіки. Частину цих методів відновлення економіки можна екстраполювати на Україну, не переймаючись,

що ці короткочасні заходи потраплять не в той «грунт», але інша частина, як-от елементи планової економіки, в суспільстві України, що швидко лібералізується, може викликати спротив з боку громадян, адже від світоглядних орієнтирів залежить успішність застосування різних економічних заходів. Після 1991 р. українська самосвідомість перебувала в стані стагнації, а каталізатором виходу зі світоглядного анабіозу стала революція Гідності. Українське суспільство почало ще більше демократизуватися і тяжіти до цінностей Європейського союзу, а після початку повномасштабного вторгнення суспільство чітко «апофатично» визначило для себе ту ціннісну парадигму та її елементи, які воно не хоче бачити у структурі власної держави. Ці елементи звісно персоніфіковані в образі росії та СРСР. Соціологічна група «Рейтинг» у своєму дослідженні «Ідеологічні маркери війни» від 27.04.2022 р. зафіксувала відчутні зміни у світогляді, пов'язані зі «спільним минулим» росії та України. Прикладом цього є показник ностальгії за розпадом СРСР: у росії за останні десять років він здебільшого зростає (з 2010 р. показник зріс з 55 % до 63 %), в Україні – знижувався (з 2010 р. з 46 % до 11 %). В результаті, на місце колись значущих та нав'язаних радянською пропагандою історичних постатей почали повертатися українські національні герої та символи. Таким чином, станом на кінець квітня 2022 р. в Україні зафіксовано найнижчий за історію спостережень показник ностальгії за розпадом СРСР (11 %). Не жалкує за ним абсолютна більшість (87 %) [6]. Таким чином, події лютого 2022 р. вплинули на інтенсивну націоналізацію суспільства, що прогнозовано приведе до покращення умов життя в країні. Адже українці будуть орієнтуватися на майбутнє власної країни, національну ідею, євроінтеграцію, а не на інспіровані химери СРСР, паростки яких ще досі можна спостерігати в наративах та пропаганді російської федерації. Ідея «братських народів» та «єдиної колиски» українського, білоруського та російського народів, якою аргументують всі злочини проти людяності, є наріжним каменем пропаганди для найсугестивніших верств населення росії.

російська федерація також опосередковано й безпосередньо вчиняє злочини проти освіти: масовані ракетні удари по закладах освіти та енергетичній інфраструктурі, що часто унеможлиблюють освітній процес навіть дистанційно, а також інтеграція нових освітніх програм на тимчасово окупованих територіях. Освіта – один із найважливіших атрибутів держави і влади, кожен, хто має монополію на вплив у сфері освіти, має вплив і на державу в цілому. Саме тому у нацистській Німеччині існувало міністерство народної освіти й пропаганди, яке очолював Геббельс, тобто освіта і пропаганда були синкретичні. російська федерація та її попередні трансфігурації, хоч і вважає себе антагоністом нацизму, але систематично намагалась впливати на освіту України.

Останні роки Україна перебуває в стані оптимізації вищих навчальних закладів. Кількість ВНЗ скорочується, це пов'язано з різними чинниками, зокрема і демографічними. Кількість вступників зменшилась до рівня 2000/2001 р. Тому військові дії поглиблюють проблему вищої освіти.

Найбільше потерпають від російської агресії тимчасово окуповані та прифронтові регіони. Звідти студенти та викладачі часто релокуються і змушені продовжувати освітній процес на базі вищих навчальних закладів у відносно спокійніших регіонах. Багато здобувачів освіти виїхали в інші регіони та за кордон, що уможлиблює отримання ними освіти виключно дистанційним шляхом. Доктори економічних наук А. В. Шевчук та І. Б. Шевчук у статті «Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України» зазначають, що: «Внаслідок інтенсивних обстрілів і бомбардувань інфраструктура цих (закладів, розташованих у зоні активних бойових дій) ЗВО зазнала різного рівня пошкоджень і руйнувань. Так, 5 закладів вищої освіти зруйновано, а 41 – пошкоджено (майже 11 % від усіх ЗВО в Україні). Крім того, переміщено або перебуває у процесі переміщення 34 заклади вищої освіти» [7].

В таких складних і несприятливих умовах для отримання якісної освіти важливо розробити методологію навчального процесу. О. Ю. Удалова, Х. А. Дзюбинська та Т. О. Ревка в статті «Організація освітнього процесу в умовах війни» розглядають декілька способів можливої організації навчання: змішане або дистанційне навчання; екстернарно – самостійне опрацювання навчального матеріалу в рамках загальної, середньої освіти з подальшою атестацією; домашня освіта – де освітній процес організовується батьками, але учень має числитися в якомусь навчальному закладі, також можливий контроль з боку педагогів. Важливо подавати й опрацьовувати матеріали в повному обсязі, підтримувати освітній процес на якісному рівні [8, с. 444].

Найзручнішим способом отримання освіти для здобувачів під час війни є дистанційний формат проведення занять, але тут ми погоджуємося з думкою докторів економічних наук О. С Будзьяк та В. М. Будзьяк, що дистанційна освіта не є панацеєю, адже вона залежить від кон'юнктури не менше, ніж традиційна форма організації навчального процесу. «Основними ризиками в момент проведення занять є: відсутність доступу до мережі інтернет; відсутність світла; повітряні тривоги та необхідність переміщення в укриття; відсутність доступу до комп'ютера; термінова евакуація при попаданні в зону активних бойових дій тощо» [9 с. 46]. Однак варто погодитись і з контрверзою цього твердження – дистанційна освіта має також незамінні переваги. Понад 20 тисяч здобувачів перебувають поза межами країни і мають змогу навчатися та складати іспити виключно онлайн. А учні та студенти, що знаходяться в регіонах з підвищеною ймовірністю ракетних обстрілів, можуть не наражати себе на небезпеку, відвідуючи навчальні заклади, адже, зокрема, освітні установи – це одна з пріоритетних цілей російської агресії. Разом з тим виклики, з якими зіткнулися світ та Україна, сприяють цифровізації та діджиталізації багатьох аспектів життя. Враховуючи обставини, на середню та вищу освіту, ймовірно, чекає метаморфоза.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну пришвидшило процес самоусвідомлення українським суспільством самого себе. Ця «шокова терапія» запустила потужні синергетичні процеси. Сильний волонтерський рух з'явився

ще в 2014 р., з моменту окупації Донецької та Луганської областей, але інститут волонтерства повною мірою проявив себе після подій 24.02.2022 р. За рівнем волонтерської та громадської діяльності можна вимірювати рівень національної ідентичності та інклюзивності громадян у державні справи. Кандидат філософських наук С. В. Сидоренко зазначає: «Державі волонтерська праця допомагає ефективніше вирішити соціально-економічні, культурні проблеми. Розвиток волонтерства впливає на формування громадянського суспільства, слугує збільшенню ролі некомерційних та суспільних організацій, а самі волонтери впливають на розвиток країни, вирішуючи соціально значущі проблеми. Крім того, завдяки волонтерству вирішуються питання безробіття, заохочення населення до громадських, суспільно значущих проектів» [10].

Згідно з законом України «Про волонтерську діяльність» така діяльність є добровільною, соціально спрямованою та неприбутковою. Здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерство є формою благодійності.

Виклики, з якими зіткнулась Україна, починаючи з кінця 2013 р., стали причиною становлення інституту волонтерства, ми не нівелюємо значення волонтерства до цього періоду, але зазначимо, що суспільству майже завжди потрібен подразник для активізації синергетичних механізмів і тому революція стала саме таким каталізатором. Аспірант кафедри соціології Чорноморського державного університету імені П. Могили М. Б. Козачук у статті «Нові види волонтерства в Україні як відповідь на виклики часу» згадує, що: «потужний поштовх розвитку волонтерського руху в Україні у 2013-2015 рр. надала Революція Гідності та війна на сході України. Так, ще під час Євромайдану багато людей за власною ініціативою надавали допомогу протестувальникам – безоплатно обігрівали, годували та лікували їх. Цей рух справді став надзвичайно масовим і поступово організувався в низку волонтерських рухів: «Самооборона Майдану», «Автомайдан», «Євромайдан-SOS» та багато інших» [11]. Волонтерська діяльність зробила великий еволюційний крок після Євромайдану, а волонтерство – важливий елемент російсько-української війни нарівні зі Збройними силами України. Проте, попри значний позитивний вплив волонтерства, перші роки після революції Гідності волонтерська та благодійна діяльність була переважно хаотичною і мала нестабільну динаміку, що залежала від кон'юнктури та суспільних потрясінь. За даними фонду «Демократичної ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова від 16 по 20 грудня 2016 р., «протягом 2016 року волонтерською діяльністю займалися 14 % українців – майже стільки ж, скільки й у 2015 році (13 %), і дещо більше, ніж у 2012 році (10 %). Найбільша кількість волонтерів у 2016 році була на Донбасі (24 %), у Центральному (17 %) та Західному (12 %) регіонах; істотно менше – на Сході (6 %) та Півдні (5,5 %)» [12]. До повномасштабного вторгнення росії в Україну волонтерство набуло інституційного, атрибутивного характеру, а українське суспільство було готове до ескалації конфлікту.

Б. М. Козачук також відзначає внесок громадян, які під час революції Гідності створювали сайти, що допомагали координувати дії протестувальників та надавали потрібний масив інформації [11]. Україна отримала й абсорбувала цей цифровий досвід під час Євромайдану, а в умовах гібридної російсько-української війни: ПСГО, кібератаки на інформаційні ресурси агресора, «контрпропаганда», цифровий інструмент «ЄВорог», єдине суспільне телебачення, яке також можна переглядати в додатку «Дія», та інші аспекти діджиталізації активно застосовуються Україною в інформаційній війні проти росії.

Наразі волонтерство – другий фронт України у боротьбі проти російської агресії, наймасштабнішим його сектором є гуманітарний напрям, також все частіше підіймається питання екоциду, де велику роль відіграє екологічне волонтерство, що досить популярне на Заході, це доводить інтенції України з приводу євроінтеграції та прогресивність суспільства загалом й зусилля максимально нівелювати руйнівний вплив російської агресії на екологічний стан у світі. Стан війни мав дезінтегрувати українське суспільство, як це зазвичай відбувалося під час експансивних війн, адже війна маргіналізує соціум, але українці роблять титанічні зусилля для того, щоб ідеї гуманізму превалювали навіть під час гібридної війни, яка за визначенням є антагоністичною людяності.

Сучасні реалії спричинені глобалізацією та перебуванням людства в ері інформаційних технологій, які інтегровані майже в усі аспекти життя людини, потребують особливого розуміння та медіаграмотності. Такий інформаційний тоталітаризм дозволяє інспірувати наративи, формувати світоглядні позиції, цінності та спонукати до дії або бездіяльності. В минулих століттях війни вигравалися традиційною, фізичною зброєю, але ХХІ століття трансформує інформацію в метазброю, яка починає та закінчує війни, схиляючи терези в бік того, хто зможе оптимальніше її використати. Тому інформаційна політика, інфогігієна та формування медіаграмотності загалом, а тим паче в умовах війни є важливою складовою в українському суспільстві. Тому Президент України підписав указ про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 р. «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану». І. Б. Котерлін вдало зазначає, що «з моменту оголошення воєнного стану приймаються зміни до нормативно-правових актів з врахуванням реалій війни. Вони стосуються врегулювання деяких аспектів інформаційних правовідносин щодо заборони поширювати певну інформацію, враховуючи її суспільнонебезпечний характер; врегулювання важливих моментів щодо технічного фіксування інформації в умовах воєнного стану; встановлення чи посилення відповідальності за поширення певної інформації; врегулювання процесуальних дій щодо вилучення інформаційних даних» [13]. Інформаційною загрозою може вважатись будь-яка інформація, що становить реальну чи потенційну небезпеку та унеможливорює або перешкоджає реалізації національних інтересів. Важливо відзначити, що не йдеться про абсолютне обмеження

свободи слова. В сучасному українському суспільстві зберігається плюралізм думок, навіть попри посилену політику інформаційної гігієни, але дані, що стосуються національної безпеки, знаходяться під посиленням контролем відповідних органів. Крім того, до осіб, що поширюють ворожі наративи, свідомо сіють паніку та розхитують суспільство зсередини або глоризують армію агресора, застосовується відповідна адміністративна або кримінальна відповідальність. І. І. Залєвська та Г. І. Удренас у статті «Інформаційна безпека в умовах російської військової агресії» зазначають, що «несвідомі громадяни публікують у соціальних мережах фото та відео ворожих обстрілів, пересування української військової техніки чи позиції військових, не усвідомлюючи те, що цим полегшують завдання ворогові, створюють загрозу для військових та цивільних людей. Тому органи влади та структури громадянського суспільства мають через засоби масової інформації проводити постійну роз'яснювальну роботу серед населення, а правоохоронні органи – жорстко припиняти такі дії» [14]. Ми цілком погоджуємося з цією думкою та вважаємо, що інформування громадян і формування медіаграмотності, особливо в такий кризовий час, – набагато важливіший крок, ніж їх покарання. Дії так званої п'ятої колони, а саме, свідоме вчинення злочинних дій проти національної безпеки – прерогатива правоохоронних органів. Однак часто звичайні громадяни через недостатню поінформованість можуть шкодити інформаційній екосистемі, саме тому медіаграмотність є обов'язковим атрибутом під час війни, її відсутність схиляє терези в бік ворога.

Війна – це сильний імпульс, який впливає на життя суспільства, результати цих аксіологічних і побутових змін становлять прикладну цінність для дослідження. Враховуючи це, ми провели власне соціологічне дослідження, для того щоб предметно розглянути, як саме війна змінила життя українців. Опитування охоплює 1018 відповідей респондентів, що достатньо для того, щоб екстраполювати результати дослідження на суспільство в цілому. Перше питання стосувалося фінансового стану респондентів в умовах війни. В анкеті воно було подано так «Яке з цих тверджень охарактеризовує ваш фінансовий стан?». Опитуваним пропонувались такі варіанти відповідей: маю можливість іноді купувати дорогі речі (побут, транспорт тощо); достатньо грошей на їжу та одяг, але цього не достатньо, щоб купувати дорогі речі; вистачає грошей на їжу та ліки, однак на одяг не вистачає; не вистачає грошей на ліки; не вистачає грошей на їжу; не вистачає грошей на квартплату. Левова частка опитаних (49,9 %) має достатньо коштів на їжу та одяг, але фінансових ресурсів не вистачає на придбання дорогих речей. Вполовину менше респондентів (26,5 %) вказали, що мають змогу купувати дорогі речі, а 14,7 % відповіли, що мають кошти на ліки та їжу, але доходів недостатньо для купівлі одягу. Частка опитаних, які відповіли про наявні можливості дозволити собі що завгодно, становить 4,9 %. Зовсім незначна кількість респондентів вказала, що не вистачає коштів на ліки (1,4 %), їжу (0,8 %) та квартплату (1,8 %). Наявні результати дослідження вказують на те, що, попри військові дії,

воєнний стан та віялові відключення, які призводять до економічної нестабільності в державі, зокрема і безробіття, економічний стан громадян є задовільним (рисунок 1).

Яке з цих тверджень охарактеризовує ваш фінансовий стан?

1 018 ответов

Рисунок 1

В наступному питанні анкети респондентам пропонувалося зробити прогнози щодо майбутнього стану життя в Україні. В анкеті пропонувались такі варіанти відповідей, життя стане: набагато кращим; дещо кращим; без змін; дещо гіршим; набагато гіршим. 39,8 % опитаних мають оптимістичні прогнози і вважають, що життя в Україні стане дещо кращим, 19,4 % опитаних впевнені, що рівень життя зміниться і стане дещо гіршим, майже стільки ж респондентів (19,2 %) вважають, що все залишиться без змін. Песимістичні прогнози дають лише 6,8 % опитаних. Достатньо оптимістичні настрої вказують на те, що українці вже не живуть песимістичними, ірраціональними та емоційно забарвленими прогнозами, що превалювали на початку повномасштабного вторгнення, і більшою мірою оптимістично оцінюють сьогодення та майбутнє України (рисунок 2).

Як Ви вважаєте, через рік життя в Україні стане кращим чи гіршим, ніж зараз?

1 018 ответов

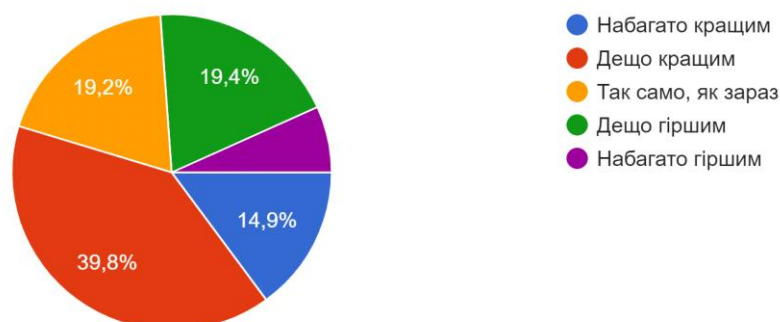

Рисунок 2

Працевлаштування – це аспект, який завжди страждає в кризові періоди та є однією з основних проблем, які впливають на умови життя людей. Тому важливо розуміти, як змінились умови роботи та працевлаштування в умовах воєнного стану. Питання в анкеті було відображено так: «Чи вплинув воєнний стан на поточні умови роботи за вашим місцем працевлаштування?». Більша частина опитаних, а саме 51,4 %, вказали, що зміни в умовах роботи все ж відбулися. 30,6 % опитаних не зазнали впливу війни на місцях роботи. Інша ж частина анкетованих, частка яких становить 18 %, не змогли визначитися з відповіддю. Результати цілком очікувані, адже через віялові відключення, знищення інфраструктури та підприємств, релокацію бізнесу і велику кількість компетентних внутрішньо переміщених осіб, яким вдалося влаштуватися на роботу, українці цілком органічно мають проблему з працевлаштуванням через енергетичну кризу, дефіцит робочих місць, профіцит кадрів та інші кон’юнктурні й економічні чинники (рисунк 3).

Чи вплинув воєнний стан на поточні умови роботи за вашим місцем працевлаштування?

1 018 ответов

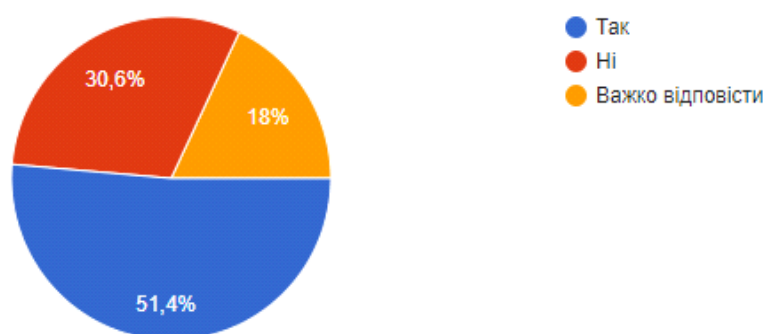

Рисунок 3

Підводячи підсумки, зауважимо таке: війна, яка відбувається на теренах нашої країни, змінила правила гри до життя та світогляду. Відобразилося це на рівнях інфобезпеки, соціально-економічної, освітянської та волонтерської діяльності. Кожна з цих ланок тісно пов’язані одна з одною, які в сукупності формують щільну сітку і створюють унісон. Інфобезпека прокладає шлях до критичного аналізу інформації, соціально-економічна ланка є регулятором держави та підприємств, освітянська – надає розвиток, волонтерство – формує громадянське суспільство. Наразі маємо зміну економічного стану в гірший бік. Підприємства перелаштовуються під військові потреби, половина бюджету країни віддається на оборону країни, через це коштів на забезпечення суспільно важливих аспектів надходить значно менше. Щодо інфобезпеки та волонтерства, зміни в суспільстві відбулися дуже бурхливі. Поглиблення цієї проблематики дослідників і науковців має неабияке значення для нашої культури та цінностей. Стан нашого суспільства має аналізуватися та бути на видному місці не тільки для українців, а й для усіх інших країн.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. П'ятнадцяте загальнонаціональне опитування. Україна під час війни. Зайнятість і доходи (23-24 лип. 2022). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pyatnadcat_obschenaci_opros_ukraina_vo_vremya_voyny_zanyatost_i_dohody_23-24_iyulya_2022_goda.html
3. Проблеми раціонального використання соціально-економічного, еколого-енергетичного, нормативно-правового потенціалу України та її регіонів: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. ГО «ІЕЕЕД», (01 черв. 2022 р.). Луцьк: СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2021. 214 с. URL: https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/3203/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9B%D1%83%D1%86%D1%8C%D0%BA.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Боковець В., Гевчук А. Стан та подальший розвиток бізнесових структур в умовах війни. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 4. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/09/2022-308-20.pdf>
5. Костьов'ят Г. І., Куриліна О. В., Гавриленко А. С. Шляхи відновлення національної економіки в умовах воєнного стану. 2022. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1473/1471>
6. Десяте загальнонаціональне опитування: Ідеологічні маркери війни (27 квіт. 2022). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/desyatyy_obschenacionalnyy_opros_ideologicheskie_markery_voyny_27_aprelya_2022.html
7. Шевчук І. Б., Шевчук А. В. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. 2022. Вип. 39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1420/1367>
8. Удалова О. Ю., Дзюбинська Х. А., Ревка Т. О. Організація освітнього процесу в умовах війни. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2022. № 7 (12). URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/download/1772/1770&ved=2ahUKEwiP8KCrijpr8AhXJpIsKHNYcIAGUQFnoECBEQAQ&usg=AOvVaw2DGQPtEitnAvs3_-gHgJOH
9. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні, (3 трав.–13 черв. 2022 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 504 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/45275/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0%2C%20%D0%A1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BA%D0%B0%202021.pdf>
10. Сидоренко С. В. Волонтерство як суб'єкт глобально-мережевого громадянського суспільства в контексті сучасних соціополітичних трансформацій. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2015. № 60. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://vestnikzgia.com.ua/article/view/47768/44032&ved=2ahUKEwj29u63h8X8AhWw9LsiHYyUD8QFnoECAsQAQ&usg=AOvVaw3LvTSfrdNklyF__1ouFYc0
11. Козачук М. Б. Нові види волонтерства в Україні як відповідь на виклики часу. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2016. Вип. 1/2 (29/30). URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/24864/1/VPSP2016-1-2_52-57.pdf

12. Благодійність і волонтерство-2016: результати соціологічного дослідження 2017. URL: <https://dif.org.ua/article/blagodiynist-i-volonterstvo-2016-rezultati-sotsiologichnogo-doslidzhennya>
13. Котерлін І. Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення інформаційних прав та свобод. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/25.pdf
14. Залєвська І. І., Удренас Г. І. Інформаційна безпека України в умовах російської військової агресії. 2022. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/6.pdf>

References

1. Pro vvedennja vojennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Piatnadtsiate zahalnonatsionalne opytuvannia. Ukraina pid chas viiny. Zainiatist i dokhody (23-24 lyp. 2022). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pyatnadcat_obschenaci_opros_ukraina_vo_vremya_voyny_zanyatost_i_dohody_23-24_iyulya_2022_goda.html
3. Problemy ratsionalnoho vykorystannia sotsialno-ekonomichnoho, ekoloho-enerhetychnoho, normatyvno-pravovoho potentsialu Ukrainy ta yii rehioniv: materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. HO «IEEEED», (01 cherv. 2022 r.). Luts'k: SPD Hadiak Zhanna Volodymyrivna, drukarnia «Volynpolihraf», 2021. 214 s. URL: https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/3203/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9B%D1%83%D1%86%D1%8C%D0%BA.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Bokovets V., Hevchuk A. Stan ta podalshyi rozvytok biznesovykh struktur v umovakh viiny. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*. 2022. № 4. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/09/2022-308-20.pdf>
5. Kostovyat H. I., Kurylina O. V., Havrylenko A. S. Shliakhy vidnovlennia natsionalnoi ekonomiky v umovakh voiennoho stanu. 2022. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1473/1471>
6. Desiate zahalnonatsionalne opytuvannia: Ideolohichni markery viiny (27 kvit. 2022). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/desyatyy_obschenacionalnyy_opros_ideologicheskie_markery_voyny_27_aprelya_2022.html
7. Shevchuk I. B., Shevchuk A. V. Osvitnia analityka kriz pryzmu viiny: vyklyky ta mozhlyvosti dlia vyshchoi shkoly Ukrainy. 2022. Vyp. 39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1420/1367>
8. Udalova O. Yu., Dziubynska Kh. A., Revka T. O. Orhanizatsiia osvithnoho protsesu v umovakh viiny. *Perspektyvy ta innovatsii nauky (Seriiia «Pedahohika», Seriiia «Psykhohihiia», Seriiia «Medytsyna»)*. 2022. № 7 (12). URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/download/1772/1770&ved=2ahUKEwiP8KCrjpr8AhXJpIsKHYYcIAGUQFnoECBEQAQ&usg=AOvVaw2DGQPtEitnAvs3_-gHgJOH
9. Osvitnii protses v umovakh voiennoho stanu v Ukraini, (3 trav.–13 cherv. 2022 r.). Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2022. 504 s. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/45275/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7>

- %D0%B8%20%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0%2C%20%D0%A1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BA%D0%B0%202021.pdf
10. Sydorenko S. V. Volonterstvo yak subiekt hlobalno-merezhevoho hromadianskoho suspilstva v konteksti suchasnykh sotsiopolitychnykh transformatsii. *Humanitarnyi visnyk ZDIA*. 2015. № 60. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://vestnikzgia.com.ua/article/view/47768/44032&ved=2ahUKEwj29u63h8X8AhWw9LsIHYyuDD8QFnoECAsQAQ&usg=AOvVaw3LvTSfrdNklyF__1ouFYc0
  11. Kozachuk M. B. Novi vydy volonterstva v Ukraini yak vidpovid na vyklyky chasu. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*. 2016. Vyp. 1/2 (29/30). URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/24864/1/VPSP2016-1-2_52-57.pdf
  12. Blahodiinist i volonterstvo-2016: rezultaty sotsiologichnoho doslidzhennia 2017. URL: <https://dif.org.ua/article/blagodiynist-i-volonterstvo-2016-rezultati-sotsiologicchnogo-doslidzhennya>
  13. Koterlin I. B. Informatsiina bezpeka v umovakh voiennoho stanu u aspekti zabezpechennia informatsiinykh prav ta svobod. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*. 2022. № 1. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/25.pdf
  14. Zalievska I. I., Udrenas H. I. Informatsiina bezpeka Ukrainy v umovakh rosiiskoi viiskovoi ahresii. 2022. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/6.pdf>

Denys Rozhkov,
3rd year student of group PF-209,
Oleksandr Martynov,
4th year student of group PF-199,
Viktoriia Datsenko,
Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor of Philosophical and Political Sciences,
Cherkasy State Technological University

CHANGE OF UKRAINIANS' OUTLOOK IN THE WARTIME (socio-economic problems)

Thinking about the situation of our people today, we are affected by war. The crisis has engulfed people's outlook, changing their paradigm of existence. The state of war for modern civilized societies is an unusual existential situation that offers new morality, new ways of responding to stimuli and to completely everyday things. People were forced to leave their native lands and evacuate from places of hostilities. Under such conditions, the role of volunteering and information security has become an important attribute for Ukrainian society. This article examines the analysis and actual sociological research of the socio-economic component, information security, volunteering and education during martial law. Each of these problems was highlighted by a number of scientists and researchers. Deepening socio-economic issues is of great importance for our culture and values.

Keywords: *economy, education, volunteering, martial law, migration, Ukraine, information security, worldview.*